LUND UNIVERSITY

Knölsvärta blir två arter

Lagerqvist, Markus; Jirle, Erling; Tyrberg, Tommy; Fromholtz, Johan

Published in:
Vår Fågelvärld

2019

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

Link to publication

Citation for published version (APA):
Lagerqvist, M., Jirle, E., Tyrberg, T., & Fromholtz, J. (2019). Knölsvärta blir två arter. *Vår Fågelvärld*, (2), 48-52.

Total number of authors:
4

Creative Commons License:
Annan

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Knölsvärta blir två arter

Här redogörs för de senaste besluten inom BirdLife Sveriges Taxonomikommitté (Tk) som togs på ett möte i december 2018 på Getterön. Detta är en förkortad version, den fullständiga – ”Rapport 10” – finns att ladda ner på birdlife.se/Tk. Tk:s Västpalearktislista har uppdaterats med samtliga ändringar.

TEXT *Markus Lagerqvist, Erling Jirle, Tommy Tyrberg och Johan Fromholtz*

Sibirisk knölsvärta till höger och svärta till vänster strax bakom. Umeå, maj 2018.

FOTO:NIKLAS ANDERSSON

FOTO: NIKLAS ANDERSSON

Svärta *Melanitta fusca* utanför Umeå i maj 2018.

FOTO: NIKLAS ANDERSSON

Sibirisk knölsvärta *Melanitta stejnegeri* utanför Umeå i maj 2018.

FOTO: MAGNUS HELLSTRÖM

Amerikansk knölsvärta *Melanitta deglandi* fotograferad i Seattle på den amerikanska västkusten.

KNÖLSVÄRTAN delas upp i två arter. Knölsvärta, *Melanitta deglandi* (med underarterna *deglandi* och *stejnegeri*) skildes från svärta Melanitta *fusca* av Tk 2007. Nu delas knölsvärtan i sin tur upp i två arter, vilket de faktiskt var från början när de beskrevs. Denna uppdelning följdes fram till att Dwight (1914) och Hartert (1920) slog samman *fusca*, *deglandi* och *stejnegeri* till en art. Medan många fortsatte att erkänna *fusca* som en egen art, betraktades från och med nu *stejnegeri* allmänt som en underart till *deglandi*. Det gavs dock aldrig några vetenskapliga skäl till beslutet. Både *HBW Alive* och boken *Wildfowl of Europe, Asia and North America* anser dem utgöra tre arter, vilket alltså även Tk väljer att göra. Knölsvärtan delas upp i **amerikansk knölsvärta** *Melanitta deglandi* (White-winged Scoter) och **sibirisk knölsvärta** *Melanitta stejnegeri* (Siberian Scoter).

De tre svärtorna *fusca*, *deglandi* och *stejnegeri* kan skiljas åt i alla åldrar och kön genom dräktskillnader, näbbens färg och form, samt huvudform. Klinal variation är okänd, och det finns inga rapporter på hybrider, vilket är ovanligt bland andfåglar och också talar för att de bör betraktas som goda arter.

Häckningsutbredningen är allopatrisk. Sibirisk knölsvärta häckar från Jenisej i Sibirien österut till Kamtjatka och söderut ned till Mongoliet och Kazakstan. Amerikansk knölsvärta häckar i Nordamerika. Det finns en lucka i området kring Berings sund, beroende på att de båda föredrar tajga och inte öppen tundra. Däremot överlappar övervintringsområdena där de kan förekomma i blandflockar.

Det finns två godkända fynd av amerikansk knölsvärta i Sverige; Röder/Svenska Högarna, Uppland 2017 och Svenska Högarna, Uppland 2018 (två exemplar). Rk bedömer att dessa två fåglar var samma som 2017.

Av sibirisk knölsvärta finns ett godkänt fynd; Utlängan, Blekinge 2012, 2014 och 2015, som räknas som samma fågel. Sedan finns det fyra ännu ogranskade fynd från 2018: Skummeslövsstrand, Halland; Hornsudden, Öland; Hörnefors, Västerbotten samt Degerhamn, Öland.

TRE ARTER TORNUGGLA. Allt fler studier visar att den kosmopolitiska tornugglan bör delas upp i flera arter. Hittills har resultaten dock delvis varit motstridiga, i synnerhet beträffande hur många arter som bör särskiljas, och dessutom har studierna saknat molekylära data för många raser. Tk valde därför att 2017 tills vidare bordlägga en uppdelning.

FOTO: LARS SVENSSON

Beringvarfågel *Lanius borealis sibiricus*.

Under 2018 publicerades en mer heltäckande genetisk studie, omfattande 16 av de 17 arterna i släktet *Tyto*. Studien bekräftade att tornugglan består av tre evolutionärt väl separerade huvudgrenar vilka bör betraktas som tre arter:

Tornuggla *Tyto alba* (Western Barn Owl). Förekommer i Afrika och Eurasien, österut till Iran och omfattar raserna *alba, guttata, ernesti, erlangeri, schmitzi, gracilirostris, detorta, poensis, thomensis* och *hypermetra*. Rasen *thomensis* från São Tomé kan eventuellt förtjäna artstatus. *Gracilirostris* från Kanarieöarna och *detorta* från Kap Verde som föreslagits få artstatus skiljer sig däremot endast marginellt vilket indikerar en mer sentida isolering.

FOTO: LARS SVENSSON

Beringvarfågel *Lanius borealis sibiricus*.

Amerikansk tornuggla *Tyto furcata* (American Barn Owl). Förekommer på båda de amerikanska kontinenterna, inklusive på öar i Västindien och Galápagos.

Östlig tornuggla *Tyto javanica* (Eastern Barn Owl). Förekommer inom ett stort område från Pakistan österut till Samoaöarna i Stilla havet. Några isolerade ö-raser inom javanica- och furcata-komplexen skulle kunna betraktas som goda arter, men ligger utanför Tk:s bevakningsområde.

BERINGVARFÅGEL får artstatus. Tk bröt 2013 ut den iberiska rasen *meridionalis* från varfågel *Lanius excubitor*, men valde i avvaktan på mer forskning att inte göra ytterligare förändringar, trots att genetiska studier visade på en djup klyfta mellan två varfågel-klader på vardera sidan Jenisej i Sibirien. Så kallad ”DNA-streckkodning” har även visat att amerikansk törnskata *L. ludovicianus* och varfågel i Nordamerika är närmare släkt med varandra än med varfågel i Europa.

TERMER | Genetiskt språk

Det språk som används inom genetik och när det gäller artbildning innehåller många termer som kan vara svåra att förstå. För förklaring av termer som sympatrisk utbredning, allopatrisk utbredning, parafyletisk, klad, fenotyp, assortativ parning, abiotisk m.fl. se www.birdlife.se/tk/ordlista.

> Det finns ännu inga godkända fynd av beringvarfågel i Sverige. Från Norge finns ett godkänt fynd.

De fyra ledande världslistorna har nu alla valt att föra dessa klader till två arter. Trots att det fortfarande finns mycket som är oklart inom komplexet väljer Tk att följa konsensus och ge artstatus till beringvarfågel *L. borealis* (Northern Shrike). Till varfågel förs framöver endast de två underarterna *excubitor* och *homeyeri* (inkl. *leucopterus*). Till beringvarfågel förs förutom den nordamerikanska nominatrasen *borealis* även *sibiricus* (stora delar av Sibirien och norra Mongoliet), *bianchii* (Sachalin och Kurilerna), *mollis* (Altaj- och Sajanbergen och nordvästra Mongoliet) samt *funereus* (åtminstone södra och östra Tian Shan). Arten får namnet beringvarfågel då den har en utbredning som sträcker över båda sidor av Berings sund.

Det finns fortfarande mer att lära kring hur man skiljer beringvarfåglar av rasen *sibiricus* från *excubitor* men karaktärer hos en typisk *sibiricus* är bland annat en mer kraftigt vattrad undersida, en mer bruntonad rygg, en större vit övergump, en ljus tygel och frilagda svarta eller mörkbruna örontäckare, samt en ljusare näbb. Det finns ännu inga godkända fynd av beringvarfågel i Sverige. Från Norge finns ett godkänt fynd.

Det är mycket troligt att ytterligare förändringar kommer att ske inom varfågelkomplexet när fler studier publiceras. Tk låter dock tills vidare uppdelningen av varfågel *L. excubitor* och ökenvarfågel *L. elegans* kvarstå i väntan på ytterligare studier.

SKATAN DELAS UPP. Fylogenin inom släktet *Pica*, skator, har diskuterats länge, men det har saknats en heltäckande genetisk analys. De tidigare fylogenetiska studierna saknade material från Iberiska halvön, Arabien och Tibet. Men nyligen publicerades en stor heltäckande studie där samtliga arter och underarter ingår. Man har använt två mitokondriegener och två nukleära introner.

MtDNA visar att det finns tre utbredda linjer; en i Östasien, en i norra Eurasien och en i Nordamerika. Sedan finns tre äldre isolerade populationer; en i Nordvästafrika, en i Arabien och en på den tibetanska högplatån. Separationerna ägde rum för 1,4–3,1 miljoner år sedan.

Den djupaste divergensen är den mellan Nordafrika och alla övriga klader. Den ägde rum för 3,1 miljoner år sedan. Den näst djupaste är mellan den arabiska, den tibetanska samt Östasienkladerna å ena sidan, och Nordeurasien- och Nordamerikakladerna å andra sidan. Differentieringen mellan de två nordamerikanska arterna *nutalli* och *hudsonia* är däremot svag. Kladen på tibetanska högplatån är närmast släkt den arabiska och inte den östasiatiska. Det förklaras med att skator hade mycket större utbredning under det varmare men torra Pliocen. Med anledning av ovanstående och med stöd av fylogenetiska träd urskiljs därför fyra nya arter från skata:

Maghrebskata *Pica mauritanica* (Maghreb Magpie). Skiljer sig på naken blå hud bakom ögat, vilket dock även iberiska fåglar kan ha i mindre grad. Den är även mindre vit på buken, och har kortare vingar men längre stjärt. Lätesrepertoaren är mer varierad. Finns i Marocko, norra Algeriet och Tunisien.

Asirskata *Pica asirensis* (Asir Magpie). Stöds framför allt genetiskt, men även av karaktärer som färgteckning och näbblängd, samt lätet. Finns i Asirmassivet i sydvästra Saudiarabien och är med en population på under 500 individer hotad.

Orientskata *Pica serica* (Oriental Magpie). Är genetiskt mycket distinkt och skiljer sig även på läte, morfologi och struktur. Består av underarterna *serica* och *anderssoni*. Förekommer från sydöstra Ryssland till norra Vietnam.

Svartgumpad skata *Pica bottanensis* (Black-rumped Magpie). Förutom genetiskt skiljer morfologi och läte den från *serica*, plus att de är ekologiskt separerade; *bottanensis* på tibetanska högplatån och serica i låglandet österut. Finns från Qinghaiprovinsen i Kina till Bhutan.

Förändringar i komplexet **RÖDKRONAD LÄRKA**. Enligt VP-listan förekommer i Jemen och sydvästra Saudiarabien rödkronad lärka *Calandrella cinerea* av rasen *eremica*. Genetiska studier visar dock att *eremica*, tillsammans med *daaroodensis* i Somaliland bör ges artstatus som brunkronad lärka *Calandrella eremica* (Rufous-capped Lark). Övriga raser i komplexet förs till de två extralimitala arterna rödkronad lärka *C. cinerea* (Red-capped Lark) i tropiska Afrika och blanfordlärka *C. blanfordi* (Blanford's Lark) i Etiopien och Eritrea.

Amurbuskskvätta i Beidaihe i Kina.

FOTO: MAGNUS HELLSTRÖM

SNÅRSÅNGAREN DELAS UPP i två arter. Snårsångaren *Scotocerca inquieta* är uppdelad i två mycket markant åtskilda rasgrupper, en västlig omfattande raserna *saharae* och *theresae* samt en östlig omfattande inquieta, *buryi, striata* och *platyurae*. Den västliga gruppens utbredning omfattar norra och nordvästra utkanten av Sahara från Cyrenaika till Mauretanien medan den östliga är utbredd fläckvis från östöknen i Egypten via Arabiska halvön och Iran till Västpakistan, Tadzjikistan och Kirgizistan. De båda grupperna skiljer sig avsevärt både beträffande genetik, sång och morfologi och genom en markant utbredningslucka mellan Nilen och Cyrenaika.

Snårsångaren delas därför upp i två arter: **berbersnårsångare** *Scotocerca saharae* (Saharan Scrub Warbler) och **orientsnårsångare** *Scotocerca inquieta* (Asian Scrub Warbler).

Släktesförändring inom **LÖVSÅNGARNA**. I en stor molekylärbiologisk studie har man gått igenom alla arter inom släktena *Phylloscopus* och *Seicercus*. Liksom tidigare, mindre omfattande, studier visar denna att *Seicercus* ligger inbäddad i *Phylloscopus*, och dessutom som två separata klader utspridda inuti *Phylloscopus* och inte två systerklader. Problemet är hur man ska lösa detta taxonomiskt. Den väg som ger minst antal taxonomiska förändringar är att byta släktesnamn på de elva inbäddade *Seicercus*-arterna, så att det bildas ett stort monofyletiskt släkte *Phylloscopus*. Förutom Tk väljer både IOC och HBW Alive denna väg.

AMURBUSKSKVÄTTA får artstatus. Till vitgumpad buskskvätta *Saxicola maurus* förs idag sex underarter som förekommer från västra Ryssland och Kaukasus österut till Japan. I en omfattande genetisk studie baserad på mtDNA från buskskvättor insamlade i Eurasien och Afrika påvisades en djup genetisk klyfta mellan *maurus* och den sibiriska rasen *stejnegeri*. Studien visade dessutom att *maurus* och *stejnegeri* inte är varandras närmaste släktingar och att *stejnegeri* skiljts från komplexet innan övriga taxa uppstått. Tk har trots detta hittills valt att behålla *stejnegeri* som en ras av *maurus*, då uppdelningen endast baserats på mtDNA och *maurus* och *stejnegeri* utseendemässigt är snarlika.

Under de senaste åren har dock kunskapen kring dräktskillnader blivit bättre och förra året publicerades en fältstudie som kompletterades med studier av morfologi och lätesskillnader mellan *rubicola*, *maurus* och *stejnegeri* från hela komplexets utbredningsområde. Studien visade att både morfologiska skillnader och lätesskillnader indikerade samma tre skilda grupper som de tidigare genetiska studierna. *Stejnegeri* har också den mest distinkta sången, medan *rubicola* och *maurus* sjunger mer snarlikt.

Då dessa studier alla ger en samstämmig bild av tre väl skilda grupper väljer Tk nu att ge artstatus till **amurbuskskvätta** *Saxicola stejnegeri* (Stejneger's Stonechat).

FOTO: MAGNUS HELLSTRÖM

Vitgumpad buskskvätta, Altaj, Ryssland.

Arten, som är monotypisk, förekommer från centrala Sibirien österut genom nordöstra Kina och Koreanska halvön till Sachalin och Japan. Trots de nu publicerade studierna kvarstår fortfarande många frågor om komplexet, inte minst kring hur de asiatiska raserna *przewalskii* och *indicus* passar in i pusslet. Det finns också ett behov av fältstudier i Transbajkal där *maurus* möter *stejnegeri*, men ingen av dem verkar förekomma söder och öster om Bajkalsjön eller i Selengaflodens delta vilket indikerar att gränsen mellan de två arterna kan vara abrupt.

Det finns hittills tre godkända fynd av amurbuskskvätta i Sverige; Landsort, Södermanland 2008 (död), Ottenby, Öland 2015 och Falsterbo, Skåne 2016.

MEDELHAVSSTENSKVÄTTAN delas i två arter. Komplexet medelhavs-, cypern- och nunnestenskvätta är ett av de besvärligaste bland stenskvättorna eftersom de olika kriterierna på artstatus här strider mot varandra. Cypernstenskvätta skiljer sig genetiskt mycket litet från nunnestenskvätta och östliga medelhavsstenskvättor av rasen *melanoleuca*, men har tydliga skillnader beträffande sång och beteende och tycks relativt väl isolerad reproduktivt. Nunnestenskvätta och östliga medelhavsstenskvättor hybridiserar däremot frekvent i ett stort område i Iran medan

det knappast finns några uppgifter om hybrider mellan östliga och västliga medelhavsstenskvättor, rasen *hispanica*.

Nya genetiska studier pekar entydigt på att medelhavsstenskvätta är ett parafyletiskt taxon, där den västliga *hispanica* i själva verket är syster till en grupp bestående av den östliga *melanoleuca*, nunne- och cypernstenskvätta. I den senare gruppen är *melanoleuca* och cypernstenskvätta närmast släkt med varandra, men det bekräftas också att det framförallt i norra Iran finns en omfattande introgression mellan *melanoleuca* och nunnestenskvätta.

Medelhavsstenskvättan delas därför upp i arterna **västlig medelhavsstenskvätta** *Oenanthe hispanica* (Western Black-eared Wheatear) och **östlig medelhavsstenskvätta** *Oenanthe melanoleuca* (Eastern Black-eared Wheatear).

Det finns tre godkända svenska fynd av västlig medelhavsstenskvätta; Bredsjö, Västmanland 1996, Ransvik, Skåne 2009 och Varpnäs, Värmland 2015.

Av östlig medelhavsstenskvätta finns sex godkända fynd; Norra Kvinneby, Öland 1990, Nygärde, Öland 1999, Ljungby, Småland 2003, Näsbybadet, Öland 2005, Näsbokrok, Kungsbacka 2006 och Ottenby, Öland 2008. Därtill finns fem fynd av obestämd västlig/östlig medelhavsstenskvätta.

ÖKENSPARVEN delas upp i två arter. Ökensparven *Passer simplex* förekommer i ökenområden i norra Afrika och Centralasien. Arten delas upp i tre raser; *saharae* från Marocko österut till Libyen och söderut till Tchad, *simplex* i de sydligare delarna av Sahara från Mauretanien till Sudan, samt den isolerade rasen *zarudnyi* i Karakum-öknen i Turkmenistan, Kyzylkum i Uzbekistan och tidigare i nordöstligaste Iran.

En omfattande studie av museiskinn visar på en rad tydliga morfologiska skillnader mellan afrikanska och asiatiska ökensparvar. Hos *zarudnyi* finns inte samma tydliga könsdimorfism som hos de afrikanska raserna. Reducerad könsdimorfism är mycket ovanligt i släktet Passer och skulle kunna fungera som en reproduktiv barriär. Förutom skillnader i morfologi, biometri och könsdimorfism är den genetiska skillnaden på mtDNA hela fem procent.

FOTO: MAGNUS HELLSTRÖM

Östlig medelhavsstenskvätta i Taurusbergen i södra Turkiet.

FOTO: NIKLAS ARONSSON

Östlig medelhavsstenskvätta från Israel.

FOTO: NIKLAS ARONSSON

Västlig medelhavsstenskvätta från Spanien.

Baserat på skillnader i könsdimorfism, biometri och morfologi delas ökensparven upp i två arter; **ökensparv** *Passer simplex* (Desert Sparrow) med raserna *simplex* och *saharae*, samt **karakumsparv** *Passer zarudnyi* (Zarudny's Sparrow).

NAMN | Leonhard Stejneger

I den här rapporten från Taxonomikommittén förekommer inte mindre än två splittar där namnet *stejnegeri* förekommer. Det är dels knölsvärtan där den sibiriska knölsvärtans vetenskapliga namn är *Melanitta stejnegeri*, dels amurbuskskvätta som bryts ut ur vitgumpad buskskvätta och får artstatus. Men vem var då denne Stejneger? Leonhard Hess Stejneger föddes 1851 i norska Bergen. Han var en zoolog med särskilt intresse för fåglar och ormar. Han flyttade till USA 1881 och blev amerikansk medborgare 1887. Han gjorde ett stort antal expeditioner till de nordligaste delarna av den Nordamerikanska kontinenten. Han var oerhört produktiv och publicerade fler än 400 vetenskapliga arbeten under sin livstid. Han dog i USA 1943.

Norsk-amerikanen Leonhard Hess Stejneger, 1851–1943.

Nya Zeeland och de Subantarktiska öarna

FÖLJ MED PÅ EN PIONJÄRRESA till albatrossernas, pingvinernas och petrellernas förlovade värld. Vi hoppas få se 25–30 olika arter. Här finns även 6–8 arter pingviner, varav flera är endemer. Ingen annanstans kan vi möta såna mängder med havsfåglar eller en så imponerande flora.

På Macquarie Island kommer vi nära storögda och nyfikna sjöelefantungar, Hookers sjölejon och Nyzeeländska pälssälar.

En unik kryssning tillsammans med biologen Anders Haglund ute på södra halvklotets oceaner. Vi färdas med ett bekvämt expeditionsfartyg till en av världens mest svårtillgängliga och spännande platser. Vi besöker även Stewart Island för att se på den unika floran, faunan och den märkliga kivifågeln.

VI KLIMATKOMPENSERAR

RESEDATUM: 28 november 2020
MER INFO: www.aventyrsresor.se
eller hör av dig på 08-5560 69 00
eller resor@aventyrsresor.se

När du reser med oss...
- Äventyr
- Nära djur och natur
- Noga utvalt boende
- Alltid i små grupper
- Kunniga färdledare
- Grönt engagemang

Äventyrsresor
STORA UPPLEVELSER I SMÅ GRUPPER SEDAN 1984
www.aventyrsresor.se